

JEZIK

ČASOPIS ZA KULTURU HRVATSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA
IZDAJE HRVATSKO FILOLOŠKO DRUŠTVO
GOD. 42, BR. 2, 33-64, ZAGREB, PROSINAC 1994.

PRILOG RASPRAVLJANJU O PROBLEMATICI RESTRIKTIVNOSTI U HRVATSKOM STANDARDNOM JEZIKU

Snježana Kordić

U trećem broju prošlogodišnjeg *Jezika* objavljen je članak Radoslava Katičića “Nešto napomena o vezi između atributnih korelativa i ‘restriktivnosti’ odnosnih rečenica u hrvatskome književnom jeziku” (str. 65-77), koji je u cijelosti posvećen mom referatu izlaganom na XI. međunarodnom kongresu slavista u Bratislavi (4.IX.1993) – “Determinator kao znak restriktivnosti/nerestriktivnosti relativne rečenice u hrvatskom jeziku”, odnosno pisanoj verziji tog referata objavljenog pod istim naslovom u *Croatia XXIII/XXIV*, 37/38/39 (1992/93), str. 151-166.

Svaki, a pogotovo mladi znanstvenik lingvist, ocjenu svog netom završenog istraživanja dočekuje s velikom znatiželjom, pogotovo kada ga ocjena iznenadi time što dolazi iz pera tako iskusnog sintaktičara kakav je Radoslav Katičić. Svoju laskavu ocjenu Katičić je iznio javno još na samom Kongresu u diskusiji poslije referata.

Pročitavši pisanu formu tog referata – članak, uz vremensku distancu, Radoslav Katičić napisao je iscrpan, pa možda stoga nešto i promijenjen osvrt u kojem je iznio svoja razmišljanja vezana uz problematiku koja se u tom članku razmatra. Nakon pomno pročitano Katičićeva članka i razmišljanja o njemu zaključila sam da se s osnovnim Katičićevim zaključkom “da ‘determinatori’, atributni korelativi, *nisu nikakav znak funkcije* odnosno rečenice, toga da li ona pobliže određuje ili dodatno iskazuje” (str. 76), odnosno da determinatori nisu *nikakav znak* restriktivnosti/nerestriktivnosti relativnih rečenica, ipak ne mogu složiti. Mislim da to moj članak najbolje pokazuje i da njemu nije potrebno ništa dodati. No mislim, isto tako, da bi bilo korisno pokušati ovdje rasvijetliti moguće razloge zbog kojih Katičić donosi takav zaključak.¹

Svoj zaključak Katičić obrazlaže time da kad se rečenicama koje u mom članku opimjeruju restriktivne rečenice pride s namjerom da ih se tumači kao nerestriktivne one se mogu protumačiti tako. Međutim, i sam navodi na početku svog članka da “nema dvojbe da će se svi ti primjeri najprije razumjeti” kao restriktivne rečenice. Pritom ne objašnjava zašto će se najprije razumjeti upravo kao takvi, pa to pitanje ostaje potpuno otvoreno, pogotovo ako, kao što tvrdi, determinator ispred tih rečenica nije nikakav znak i svaka od tih rečenica može biti i restriktivna i nerestriktivna. Ipak, dakle, u praksi postoje neki formalni znakovi čije pojavljivanje je povezano s restriktivnošću ili nerestriktivnošću relativne rečenice dovoljno često da govornici nekog jezika kad se oni pojave ispred relativne rečenice spontano (najprije) je tumače kao restriktivnu ili je spontano tumače kao nerestriktivnu relativnu rečenicu. Kad Katičić kaže da determinator “*nije nikakav znak*” time pokazuje da stvari promatra apsolutno: uvijek ili nikad, potpuno ili nimalo. Međutim, kad se ne gleda apsolutno nego najčešće (jer u praksi je tako) onda se daleko najčešće relativna rečenica ispred koje je jedan determinator razumije kao restriktivna, a ona ispred koje je drugi determinator razumije se kao nerestriktivna. U mom članku se nigdje i ne tvrdi da su determinatori apsolutni znak, nego se kaže da *doprinos*e tumačenju relativne rečenice kao restriktivne ili kao nerestriktivne (v. npr. str. 160, 161, 163, 164). Iako bi se možda teoretski, i ako im s tom namjerom prilazimo, restriktivne relativne rečenice mogle tumačiti i kao nerestriktivne i obrnuto, u praksi sugovornici *kooperativno*² obostrano žele da se dosegne točno značenje iskaza, slušatelj/čitatelj se opredjeljuje i po pravilu “pogodi” je li govornik/pisac htio reći restriktivnu ili nerestriktivnu odredbu. Za njegovo ispravno tumačenje odredbe moraju postojati neki formalni pokazatelji, a jedan od njih je, kao što je istraživanje pokazalo, i determinator. On se često koristi u jeziku, a kad se često sluša neka riječ odredi se i njeno značenje – jedni determinatori specijaliziraju se za navješćavanje restriktivnosti, a drugi za navješćavanje nerestriktivnosti. To potvrđuje i Katičić kad za one primjere koje sam navela kao restriktivne i za one koje sam navela kao nerestriktivne kaže da se stvarno naj-

¹ U ovom članku koristim iste termine kao u svom članku u *Croatici* radi lakšeg uspoređivanja.

² O Griceovom *principu kooperativnosti* više sam govorila u svom referatu *Conversational Implicature* izlaganom na međunarodnom seminaru *Pragmatics in Conversation* (Dubrovnik, srpanj 1990). Hrvatski prijevod tog referata objavljen je u *Suvremenoj lingvistici*, XVII, 31/32 (1991), str. 87-96.

prije tako razumiju, što znači da se u komunikaciji prvo tako tumače. Još u svom članku istakla sam da je općenito restriktivnost ili nerestriktivnost relativne rečenice rezultat uzajamnog utjecaja više različitih činilaca, među kojima su najvažniji: riječi na koje se relativna rečenica odnosi (usporedi npr. razliku između *grad* i *Osijek* ili *moja žena* i *ona žena*), sadržaj odredbe (usporedi npr. razliku između *studenti koji su dobri* i *studenti, koji su svi dobri*), znanje sugovornika o izvanjezičnoj stvarnosti (kad zna npr. da riječ na koju se relativna rečenica odnosi ima unikativnog referenta, sugovornik relativnu rečenicu tumači kao nerestriktivnu, što sam pokazala na primjeru riječi *von*). Među ovim činionicima jedino determinatori (*ovaj, taj, onaj, ovakav, takav, onakav, moj, tvoj, njegov, njezin, naš, vaš, njihov, svi, svaki jedan, neki* itd.) čine izbrojiv skup, koji se sastoji od ograničenog broja jedinica pa stoga u svijesti ljudi pojedine od tih jedinica mogu lakše funkcionirati kao znak koji doprinosi restriktivnosti ili nerestriktivnosti. U mom članku su obrađeni primjeri koji to potvrđuju, ali nisu zaobiđeni ni oni izuzetno rijetki primjeri u kojima nad utjecajem determinatora prevlada utjecaj drugog činioca. Oni su upravo zbog svoje malobrojnosti s posebnom pažnjom opisani. Treba naglasiti da su te iznimke dobivene iz korpusa od nekoliko tisuća relativnih rečenica, u kojima je od više stotina primjera s determinatorom nađeno samo šest koji kad ih se neutralno tumači odstupaju od pravila (v. str. 153, 157, 159, 163). Uostalom “Da determinatori doprinose restriktivnosti ili nerestriktivnosti relativne rečenice, potvrđuju i primjeri u kojima se relativna rečenica može tumačiti i kao restriktivna i kao nerestriktivna, a bez determinatora u antecedentu mogla bi se tumačiti samo kao restriktivna ili samo kao nerestriktivna.”³, naravno pri nepristranom, spontanom tumačenju restriktivnosti. Jedan od takvih primjera bio bi i “... a hoće i Dalmacija, ona Dalmacija, u kojoj tako živo odjekuje svaki kucaj velikoga narodnog srca”, za koji Katičić, kao i ja u svom članku, zaključuje da se relativna rečenica u njemu može tumačiti i kao nerestriktivna i kao restriktivna, ali za razliku od mene Katičić zaključuje i da “tu funkcija odnosne rečenice može biti takva i onakva bez ikakva obzira na atributni korelativ onaj” (str. 69-70). Sada ću navesti isti primjer bez determinatora *onaj* da vidimo da li će se dogoditi promjena u restriktivnosti: “... a hoće i Dalmacija, Dalmacija, u kojoj tako živo odjekuje svaki kucaj velikoga narodnog srca”. I doista, ovaj primjer je potpuno u skladu s pravilom koje navodi i Katičić (str. 70) da se nakon vlastitog imena pojavljuje uvijek samo nerestriktivna odredba, s čime se i ja slažem (takvom odredbom se dodatno kaže da u Dalmaciji živo odjekuje svaki kucaj velikoga narodnog srca, a ne ističe se, kao u primjeru s *onaj*, da je za samo jedan dio Dalmacije ili samo za neku posebnu Dalmaciju to karakteristično). Pogledamo li što je to utjecalo da jedan čisto nerestriktivan primjer (drugi primjer) postane takav da se može tumačiti i kao nerestriktivan i kao restriktivan (prvi primjer), odnosno kakva je formalna razlika između ovih rečenica, vidimo da je razlika jedino u tome što se u nerestriktivnoj odredbi ne nalazi determinator *onaj*, a u dvosmislenoj odredbi se nalazi. Dakle na tu promjenu u korist restriktivnosti mogao je utjecati samo determinator *onaj*, za koji je i moj korpus pokazao da u pravilu pridonosi restriktivnosti. Katičić svojim zaključkom da je prvi

³ Ovom rečenicom završava moj članak u *Croatici*.

primjer i nerestriktivan i restriktivan te svojim zaključkom da nakon vlastitog imena uvijek slijedi nerestriktivna odredba (drugi primjer), s kojim se zaključcima i ja slažem, sam pobija svoju tvrdnju da "tu funkcija odnosne rečenice može biti takva i onakva bez ikakva obzira na atributni korelativ *onaj*". S Katičićevom tvrdnjom da determinator nije nikakav znak ne bi se složili ni lingvisti koji su u svojim radovima spominjali moguće utjecaje na restriktivnosti (npr. Lehmann, Smith, Grickat, Raguž), a da ne spomenem one lingviste koji su kod utvrđivanja restriktivnosti relativne rečenice uzimali za jedini kriterij to da li se ispred nje nalazi determinator *onaj* (npr. Dmitriev).

Katičićevu tvrdnju (str. 76) da sam se pvela za stranom literaturom i opisnim postupcima razvijenim za druge jezike te da istraživanje nije "u dovoljnoj mjeri kritički distancirano" ne mogu prihvatiti jer u literaturi nema ovakvih opisa pa prema tome nema ni prikazanog opisnog postupka, a ono malo usputnih napomena koje se o ovoj temi mogu naći uz mnogo traženja po stranoj i domaćoj literaturi sve su navedene u mom članku (str. 153). Da sam i prema tim oskudnim napomenama kritički distancirana, potvrđuje i sam Katičić (str. 67) kad nabrajajući rezultate mog članka na kraju kaže kako je znatan rezultat mog članka upravo osporavanje nekih tvrdnji iz strane literature: "Među rezultatima koje iznosi Snježana Kordić osobito je znatan taj da odnosne rečenice koje se odnose na imenice i imeničke sklopove s neodređenim atributnim korelativom u hrvatskome književnom jeziku nisu nužno odredbene, kako su, polazeći od primjera drugih jezika, tvrdili neki autori (C. Smith /.../, Ch. Lehmann /.../). Referat, takav i s takvim rezultatima, opravdano je privukao na se pozornost slušatelja i opravdano je u diskusiji dobio riječi priznanja i pohvale."

Također ne mogu prihvatiti Katičićevu tvrdnju da su zbog metode temeljene na statistici rezultati obilježeni raspršenošću⁴ i ne zacrtavaju diskretne odnose (str. 65). Prvo moram istaći da brojčani rezultati od 16 stranica koliko je dugačak članak zauzimaju samo nekoliko redaka. Mislim da ti rezultati mjerenja daju globalnu sliku ove pojave, "snimak iz visine", koja pridonosi upravo koheziji članka, a ta globalna slika svoju razradu dobiva kroz analizu pojedinačnih primjera, kao što sam Katičić u nastavku kaže "na temelju pomno provedenih pojedinačnih istraživanja". Sama sam se uvjerila da konkretna mjerenja učestalosti neki pojave i njenih odstupanja, spojena s konkretnom analizom pojedinačnih primjera, mogu usmjeriti pažnju istraživača na zaista fine nijanse i odnose. Takva mjerenja, uz prethodno primjereno prikupljen i obrađen korpus, traže dodatni trud pri svakom istraživanju i stoga se rijetko nalaze u sintaktičkim radovima pisanim na hrvatskom jeziku. Međutim, bez toga se mora jako paziti da opisivanje neke sintaktičke pojave ne upadne u klopku impresionizma.

Podsjetila bih da su o *podsjetničkoj* semantici riječi *onaj* koja doprinosi nerestriktivnosti pisali i drugi lingvisti (npr. Grickat), što je navedeno u mom članku (str. 153), te da stoga nije točna Katičićeva tvrdnja (str. 70) da ja *ad hoc* kad mi zatreba, kad ne mogu nešto objasniti pravilima koja sam već uvela, pribjegavam uvođenju novog pojma - *podsjetničke* semantike riječi *onaj*. Također i termin *determinator* ne

⁴ Istodobno i sam kaže u rečenici ispred "rezultate svojih opažanja iznijela je sažeto i pregledno".

uvodim nego preuzimam iz nedavno napisanog članka Josipa Silića o determinatoru *jedan*⁵, u kojem autor koristi taj termin, a i sam Katičić kaže da je taj termin opravdan jer "atributni korelativi doista određuju značenje imenica uz koje stoje, pa se stoga s dobrim razlogom mogu zvati determinatorima" (str. 73). Razlikujući upravo tu njihovu ulogu od uloge u kojoj su korelativi relativnoj rečenici (razlikujući dakle *TAJ čovjek, koji mnogo radi, mnogo i zna* naspram *koji mnogo radi, Taj mnogo i zna*), koristim termin determinator za prvu njihovu ulogu, a termin *korelativ* koristim kad govorim o drugoj njihovoj ulozi (v. npr. S. Kordić, "Slobodna relativna rečenica", *Fluminensia*, V, 1/2, 1993, str. 147-157). Za riječ *semantika* Katičić dobro prosuđuje da se na str. 158. ne odnosi na znanost o značenju nego na značenje. Potvrdu tog dvojstva možemo naći i u Klaićevu *Rječniku*, a rasprostranjenost upotrebe riječi *semantika* sa značenjem 'značenje' među hrvatskim lingvistima i književnicima prikazala sam u članku Stjepana Babića (*Vjesnik*, 24. VII. 1993, str. 22). Tim primjerima različitih autora pridodat ću ilustracije radi ovdje još dvojicu autora, jednog lingvista i jednog književnika: "Njezini su naime dijelovi *ako ste umorni* i *krevet je raspremljen* komprimirali semantiku dijela *upozoravamo vas* te ga tako učinili suvišnim." (J. Silić, *Od rečenice do teksta*, Zagreb 1984, str. 154); "Pri sastavljanju terminološkog rječnika književnoznanstvenog nazivlja nerijetko nadolaze nazivi koji su svoju semantiku stekli u srodnim tipovima znanstva /.../." (A. Stamać, "Semantička piramida u oblikovanju sadržaja književnoznanstvenog naziva", *Umjetnost riječi*, XXXVI, 1, 1992, str. 7). U svom članku ne uvodim nijedan novi termin, a prilikom izbora između dvaju sinonimnih termina odabirala sam onaj koji se češće koristi u istraživačkim (ne priručničkim) radovima iz problematike koju istražujem, pisanim na hrvatskom jeziku – jer i moj članak je istraživački. I inače u svojim radovima samo slijedim put koji su prije mene utabali hrvatski lingvisti, od njih učim, i sve što se tiče terminologije preuzela sam od njih. Stoga se ne ograđujem od tih termina. Katičićeve riječi upućene onim lingvistima koji koriste te termine – da samim tim misle da su "uhvatili Boga za brađu" – uputila bih onima koji već ustaljenu hrvatsku terminologiju umnažaju novim sinonimima izmišljajući nove riječi za već postojeće termine preko granica koje jezikoslovlje može apsorbirati u tako kratkom vremenu, što može zaprijetiti općim nesporazumijevanjem u jezikoslovnoj komunikaciji, a to je najopasnije. Budući da se na iole ozbiljnijem jezičnom studiju, a da ne govorim pri jezičnom istraživanju i bavljenju jezikom, moraju znati međunarodni termini, a koji su najvećim dijelom već ustaljeni u hrvatskoj tradiciji, ovim činima se nepotrebno duplicira kompletna terminologija, preko u svijetu uobičajenih granica, što dodatno opterećuje memoriju i time oduzima prostor od onoga čemu terminologija treba biti samo sredstvo. Čak se na taj način, uvođenjem novih sinonimnih termina koji nikad nisu bili upotrijebljeni u hrvatskoj višestoljetnoj terminološkoj tradiciji, otežava normalno iščitavanje i komunikacija s dosad napisanim jezikoslovnim radovima.

⁵ Točan bibliografski podatak ne znam jer u slavističke knjižnice Sveučilišta Ruhr u Bochumu, kao i u druge sveučilišne knjižnice u Njemačkoj najnoviji brojevi časopisa iz Hrvatske još nisu stigli pa mi nisu pristupačni.

Tumačenju rečenice kao restriktivne ili nerestriktivne u govornom jeziku pridonosi i intonacija. U pisanom jeziku to nije moguće pa se zato ta razlika prema novijim pravopisima ističe stavljanjem zarezova ispred nerestriktivnih rečenica i nestavljanjem zarezova ispred restriktivnih rečenica.⁶ No, budući da je moj korpus pisanog jezika iz vremena kad je na snazi bio pravopis prema kojem se svaka zavisna rečenica obilježavala zarezom, nije se moglo na osnovi toga je li zarez stavljen ili nije stavljen zaključivati da li se radi o nerestriktivnoj ili o restriktivnoj relativnoj rečenici. Stoga su preostali drugi pokazatelji, koji doprinose tumačenju odredbe kao restriktivne ili nerestriktivne i kad to nije učinjeno intonacijom ili zarezom. U jeziku se i inače za istraživanje istog gramatičkog značenja u jednoj rečenici često pojavljuje nekoliko pokazatelja, redundancija je jedno od osnovnih svojstava jezika.⁷ Katičić kaže (str. 76.) da se razlika između restriktivnosti i nerestriktivnosti može u pismu najbolje izraziti interpunkcijom, tj. zarezom. Zamjera starim pravopisima što nisu omogućavali izražavanje te sintaktičke razlike stavljanjem i nestavljanjem zarezova i ističe kako je taj problem najbolje riješen u *Hrvatskom pravopisu* Babić-Finka-Moguš. U svom opširnom i pohvalnom prikazu *Hrvatskog pravopisa* Jasna Melvinger je zamjerila da upravo taj problem nije riješen i načinu kako bi se to bolje riješilo posvetila je dio svog članka.⁸ Jedan od autora *Hrvatskog pravopisa*, Stjepan Babić, nedavno je u svom članku napisao kako primjeri pokazuju da je obilježavanje nerestriktivnosti zarezom najčešće zališno.⁹ Kakav će biti novi pravopis ne znam, ali u mom uvjerenju da će u novom izdanju *Hrvatskoga pravopisa* problematika restriktivnosti biti obrađena učvršćuje me i podatak da se među recenzentima novog nadopunjenog izdanja nalaze ugledna imena hrvatskoga jezikoslovca Vladimir Anić, Radoslav Katičić i Ivo Pranjković.¹⁰

Na kraju svog osvrta Katičić upućuje na svoju *Sintaksu*¹¹, zaključuje da je sintaktički opis relativnih rečenica u njoj već dan i navodi stranice na kojima se taj opis nalazi. Upravo tim stranicama bavila sam se kritički prije dvije godine u svom izlaganju na godišnjem savjetovanju Hrvatskoga društva za primijenjenu lingvistiku jer sam na njima našla pogreške koje su dosad zbunjivale one koji su tražili odgovore na problematiku relativnih rečenica i koje bi svakako trebalo ispraviti u sljedećem izdanju *Sintakse*. Taj moj članak objavljen je u zborniku sa savjetovanja¹², a ovdje ću na-

⁶ No, u praksi se vidi da ljudi, pa čak i mnogi jezikoslovci, često ne primjenjuju to pravopisno pravilo. Dokaz tomu je posebno očit kada nakon vlastitog imena, za koje i Katičić navodi (str. 70) da poslije njega uvijek slijedi nerestriktivna odredba, ne stave zarez. Isti je slučaj i nestavljanje zarezova ispred relativne zamjenice *što* ili relativnog priloga *kako* kad se pomoću njih uvedena odredba odnosi na čitavu rečenicu (a odredba je kad se odnosi na čitavu rečenicu uvijek nerestriktivna), npr. *Student je za stipendiju veoma zainteresiran, što se vidi iz njegove molbe. Student je za stipendiju veoma zainteresiran, kako se vidi iz njegove molbe.*

⁷ O velikom postotku redundantnoga u iskazima vidi u B. László, "Broj u jeziku", *Sol*, V, 10/11 (1990), str. 121-154.

⁸ J. Melvinger, "Kontinuitet hrvatskog pravopisa", *Književna revija Osijek*, XXXI, 1 (1991), str. 113-121.

⁹ S. Babić, "Jezično povjerenstvo Matice hrvatske i hrvatski pravopis", *Jezik*, XL, 3 (1993), str. 65-76.

¹⁰ Podatak o imenima recenzentata je iz *Vjesnika*, 25.IX.1993, str. 22.

¹¹ R. Katičić, *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika. Nacrt za gramatiku*, Zagreb, ²1991.

¹² S. Kordić, "Relativna rečenica - gramatičke nedoumice", *Strani jezik u dodiru s materinskim jezikom*, M. Andrijašević & Y. Vrhovac (ur.), Zagreb, 1992, str. 151-157.

vesti neke primjere tih pogrešaka: tako npr. Katičić u svojoj *Sintaksi* upravo na stranicama na koje upućuje navodi za ilustraciju odnosnih rečenica primjere koji nisu odnosne rečenice već izrične rečenice (*i nije mu se učinilo neobično što se taj čas sjetio križara pred Jerusolimom*, str. 336, *ne mareći, što će se zatim skupa s njime srušiti u prah*, str. 359, *dobro je, bako, što si mi dala ovu pregaču*, str. 196, *to što su se svi oni smijali nije me smetalo*, str. 195) ili uzročne rečenice (*dočuo za nj i velečasni, pa se duhovnik snebio što jedan od stada njegova ne dolazi u crkvu*, str. 336). Već to što se u navedenim primjerima na mjestu veznika *što* može upotrijebiti veznik *da* pokazuje da se ne radi o odnosnim rečenicama. Veznik *da* pojavljuje se samo u jednom podtipu relativnih rečenica - *on je takav čovjek da ga možeš samo poželjeti*. A i taj podtip relativnih rečenica lako je moguće razlikovati od izričnih rečenica jer je u njemu veznik *da*, osim što je zamjenjiv riječju *što*, zamjenjiv i tipičnom relativnom zamjenicom *koji* i relativnom zamjenicom *kakav* (*on je takav čovjek kojeg možeš samo poželjeti, on je takav kakvog možeš samo poželjeti*), dok takva zamjena kod izričnih rečenica nikad nije moguća. Također nije moguća ni kod uzročnih rečenica. Osim te razlike, postoje i razlike koje su prisutne i u primjerima relativnih rečenica gdje *što* funkcionira kao imenička zamjenica pa se jedino tada na njegovom mjestu ne može upotrijebiti pridjevna zamjenica *koji*. Na primjeru relativne rečenice *lijepo je to što je on ovdje prikazao* i izrične rečenice *lijepo je to što je on ovamo došao* pokazat će te razlike, koje su funkcionalne i onda kad nije vidljiva razlika u mogućnosti zamjene tipičnom relativnom zamjenicom *koji*: u primjeru s relativnom rečenicom postoji linearni prijelaz između glavne i zavisne rečenice - *lijepo je to, to je on ovdje prikazao* - i imenička zamjenica *što* vrši u zavisnoj rečenici imeničku sintaktičku funkciju (objekt); u primjeru s izričnom rečenicom nema linearnog prijelaza nego se radi o punktualnom dodiru - *lijepo je to da je on ovamo došao* - i veznik *što* ne može vršiti u zavisnoj rečenici imeničku sintaktičku funkciju. Da razlika između pojedinih tipova rečenica u Katičićevoj *Sintaksi* nije jasna pokazuje npr. sljedeći citat (str. 336): "Izrično uvrštavanje zavisnih rečenica *uvijek je različito* od odnosnoga. Ipak, uz neke su izraze ta dva uvrštavanja *istoznačna*, pa se jedan može upotrijebiti mjesto drugoga. /primjeri/ Odnosne rečenice u navedenim primjerima *istoznačne* su s izričnim. /primjeri/ Samo neka od tih istoznačnih odnosnih i izričnih uvrštavanja *sličnoznačna* su uzročnima. /primjeri/ Značenje toga uvrštavanja ipak je *osjetno različito* jer ne određuje sadržaj, niti ga upotpunjuje ili objašnjava, nego mu kazuje uzrok." /istakla S.K./ Za pojedine tipove priloženih rečenica, konkretno za mjesne rečenice (uvedene npr. pomoću *gdje*) i vremenske rečenice (uvedene npr. pomoću *kada*) u *Sintaksi* piše (str. 208. i 220) da su *jednakovrijedne* relativnim rečenicama pa se također može postaviti pitanje zašto i načinske rečenice (uvedene npr. pomoću *kako*) nisu postavljene u isti odnos prema relativnoj rečenici kao i mjesna i vremenska rečenica. Baveći se tom problematikom zaključila sam da nedoumice oko tih rečenica proizlaze iz nedovoljnog vođenja računa o tome da odnosnost relativne rečenice, s jedne strane, i njezina priložnost, atributnost, subjektivnost itd., s druge strane, nisu pojmovi iste razine. Odnosnost je nad-pojam, zasnovan na semantičkim i formalnim kriterijima, dok je priložnost, atributnost, subjektivnost rečenice pod-pojam, zasnovan na funkcionalnom kriteriju. Tako da se mogu razlikovati atributne relativne rečenice od atributnih nerelativnih rečenica, subjektivne relativne rečenice od subjektivnih nerelativ-

nih rečenica i, isto tako, priložne relativne rečenice od priložnih nerelativnih rečenica. U priložne relativne rečenice ubrajale bi se zavisne rečenice uvedene mjesnim, vremenskim i načinskim priložima zato što ti prilozi imaju velikim dijelom jednaka osnovna svojstva kao i zamjenice kad uvode relativnu rečenicu.¹³ Stoga ih je uvijek i moguće zamijeniti relativnom zamjenicom *koji*. Pritom za njihovu odnosnost nije bitno je li riječ na koju se odnose izražena ili ne jer se u njima podrazumijeva osnovno imeničko značenje mjesta, vremena ili načina i suodnos s tim značenjem (npr. *pao je GDJE je bilo klisko* = 'pao je NA MJESTU NA KOJEM je bilo klisko', *došao je KAD smo se dogovorili* = 'došao je U VRIJEME U KOJE smo se dogovorili' *pisao je KAKO se inače piše prijateljima* = 'pisao je NA NAČIN NA KOJI se inače piše prijateljima'). Budući da je ovom mom članku bila namjera kritički se osvrnuti na Katičićev članak, a ne na *Sintaksu*, ovdje ću završiti svoj osvrt na Katičićevu *Sintaksu*, a znatiželjnike upućujem na petnaestak znanstvenih članaka u kojima istražujem ovu problematiku a koji se mogu naći u hrvatskim časopisima i zbornicima ne starijim od dvije godine.

U svakom slučaju Katičićevim člankom data je primjerena težina ovoj problematici i time na nju usmjerena pažnja znanstvene javnosti, od koje možemo očekivati novih poticaja za iznalaženje odgovora na složena pitanja restriktivnosti. Svaki novi pokušaj osvjetljavanja te problematike uvijek je dobrodošao.¹⁴

SAŽETAK

Snježana Kordić, Filozofski fakultet, Zagreb

UDK 801.561:808.62, stručni članak

primljen 25. travnja 1994, prihvaćen za tisak 30. rujna 1994.

A contribution to the Discussion about the Restrictiveness of Relative Clauses in Standard Croatian

This paper is a critical analysis of the article by Radoslav Katičić "Nešto napomena o vezi između atributivnih korelativa i 'restriktivnosti' odnosnih rečenica u hrvatskome književnom jeziku" [Some remarks on the link between attributive correlatives and the 'restrictiveness' of relative clauses in standard Croatian], *Jezik*, XLI, 3 (1994), 65-77, and of some parts of the grammar book by the same author *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika*. *Nacrt za gramatiku*, Zagreb, ²1991, critically analysed.

¹³ O zamjenicama i zamjeničkim priložima više govorim u svojoj doktorskoj disertaciji *Zamjenjivačko-upućivačke riječi u rečenici i tekstu*, Filozofski fakultet, Zagreb, 1993. članak u *Croatici* izvadak je iz mog magistarskog rada o relativnim rečenicama u hrvatskom jeziku.

¹⁴ J. Silić u svom članku "Status skupova *št* i *žd* u hrvatskom jeziku" (u B. Lászlu posvećenom broju *Suvremene lingvistike*, XVIII, 34 (1992), str. 263-280) pruža vrijedan kritički osvrt na druge dvije knjige Akademijine gramatike: S. Babić, *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*. *Nacrt za gramatiku*, Zagreb, ²1991. i S. Babić, D. Brozović, M. Mogaš, S. Pavešić, I. Škarić i S. Težak, *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*. *Nacrt za gramatiku*, Zagreb, 1991, u ovoj drugoj knjizi osvrt se odnosi na dio o fonologiji, koji je napisao D. Brozović.